

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО. ЙОГО УЧАСТЬ В ПОЛІТИЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Формування громадянського суспільства поруч із розвитком демократії та запровадженням діючої ринкової економіки є офіційно проголошеними орієнтирами пост-комуністичної трансформації в Україні. Однак концепція громадянського суспільства ще й досі залишається нерозвинутою, а її вживання вузько-прикладним, що дуже гальмує розвиток України як демократичної держави. Мета звернення до актуальної на сьогодні теми існування громадянського суспільства та його становлення в Україні полягає у тому, щоб отримати чітке розуміння і практичне застосування характеру та функцій громадянського суспільства.

Дослідженню наукових підходів щодо форм та методів співпраці органів влади та інститутів громадянського суспільства присвятили роботи: О.Бабінова, Т.Бутирська, В.Мартиненко, О.Скрипнюк та ін. Важливого значення для вирішення проблем, пов'язаних з функціонуванням громадянського суспільства, набувають роботи зарубіжних дослідників: Е.Арато, Д.Коен, Т.Кузьо, В.Ледяєв, І.Мерсіянова, А.Рамонайте, О.Сунгуров, Л.Якобсон, О.Цисарж та ін.

Громадянське суспільство, в сучасному розумінні, це сукупність громадських інститутів і груп, які мають необхідні правові умови, належні фінансові та організаційні ресурси для самовираження і захисту своїх інтересів на усіх рівнях політичної влади. Це визначення є зручним, з огляду на такі моменти: по-перше, виявляє його здатності впливати на процес прийняття політичних рішень і забезпечення ефективного громадського контролю над органами політичної влади; по-друге, сприяє розумінню основних параметрів розвитку громадського сектора, який значною мірою залежить як від ефективності політичних інститутів, так і від рівня громадянської культури. Основними структурними елементами громадянського суспільства можна вважати профспілки, спілки та асоціації підприємців, культурні товариства, спілки національних меншин, правозахисні організації, благодійні фонди, органи самоврядування у вищих та середніх школах тощо. До них належать такі неурядові організації як: ВГО «За українців», ГО «Громадський рух «За Україну», ГО «Рух добровольців «Простір свободи», ВГО «Чесне слово» тощо. Існують також всеукраїнські спеціалізовані організації, які більш за відстоюють інтереси громадян певних професій чи стосуються фінансових питань. До них належать: ВГО «Захист ошуканих вкладників», ГО «Гільдія інженерів технічного нагляду за будівництвом об'єктів архітектури», ГО «Всеукраїнська спілка вчених-економістів» та інші.

Громадянське суспільство – I. Воно охоплює період від кінця XVII до першої половини XIX ст. Його основні положення сформульовані такими видатними філософами, як Т.Гоббс, Дж.Лок, Ж.Л. Монтеск'є, Г.В.Ф. Гегель, А. де Токвіль та іншими мислителями того часу. Вони також ототожнювали терміни «суспільство» і «держави». Громадянське суспільство – II. Період його еволюції тривав від середини XIX до другої половини XX ст. У цей час відбувається усвідомлення тих негативних тенденцій, які з розвитком буржуазного суспільства приніс ринок – *загострення класової боротьби*. Виникла проблема вирішення конфліктів суспільства, що породив капіталізм. Представником даної концепції був Карл Маркс, який уявляв процес формування громадянського суспільства через створення сильної держави – диктатури пролетаріату, яка, змінюючись та переоріюючись на всенародну державу, передає свої владні функції суспільству і, врешті-решт відмирає, а на її місці з'являється громадянське суспільство.

Громадянське суспільство – III. З крахом комунізму і кризою соціалістичних ідеологій у 70–80-х роках XX століття центр уваги у дослідженні соціальних проблем було перенесено на демократію. Спектр проблем, які об'єднуються нині в концепцією громадянського суспільства є дуже широким. Причинами стали процес переходу від тоталітаризму через авторитаризм до демократичного ладу, протести проти одержавлення суспільства тощо. Активно продовжують розробляти теорію громадянського суспільства. До цих пір вчені ще не можуть дійти згоди навіть щодо точного і найбільш повного поняття «громадянське суспільство». Та все ж таки, можна відзначити значні здобутки сучасної філософії, соціології, політології та юриспруденції у переосмисленні концепції громадянського суспільства протягом останнього тридцятиріччя. Зросли її евристичні можливості, а сама категорія прийшла тепер у суспільну науку надовго.

З огляду на те, що громадянське суспільство в Україні до цього часу до кінця не сформувалося, потрібні радикальні громадянські перетворення. Отже зміни у нормативно-правове регулюванні. Ситуація, що наявна зараз в Україні, аж ніяк не сприяє розвитку демократії та добробуту населення. Постійна боротьба за владу в уряді, різні політичні баталії, обвинувачення один одного в неправомірності дій, корупція та багато іншого займають весь робочий час нашої владної верхівки. А отже, ніхто не займається проблемами населення. Найгірше те, що суспільство зовсім не реагує на ті проблеми, що мають місце в державі. Незважаючи на певні зрушення протягом останніх треба зазначити, що громадянський сектор не відповідає параметрам розвитку у країнах розвинутої політичної демократії. До правових умов, які мають стимулювати громадську активність і забезпечують ефективний вплив громадськості на політико-правову систему та політичне управління, необхідно зберегти наявність правових актів, які регулюють: функціонування інститутів прямої демократії; статус і повноваження громадських організацій; порядок здійснення легальної лобістської діяльності; порядок здійснення громадської фахової експертизи; механізми соціального партнерства; статус та повноваження органів самоврядування у вищій та середній школах; статус вільних ЗМІ.

Економічний фактор. Розвиток громадянського суспільства, крім належних правових умов, неможливий без відповідної фінансової бази громадських організацій, яка надає їм можливість фінансувати свою діяльність. Особливо гостро стоїть ця проблема в країнах (а Україна є однією з них), які мають олігархічну модель суспільного

розвитку (або олігархічний капіталізм). Саме відсутність коштів у більшості населення не дає їм змоги брати активну участь у громадському житті. Крім того, держава виділяє мізерні кошти для підтримки громадського сектора. Якщо до цього додати і те, що в таких країнах набагато менше отримують грантів, то стає зрозумілою причина залежності громадських лідерів від влади, бізнесових кіл та грантодавців. В основі цього явища лежить різка соціальна диференціація населення, яка є незмінним супутником олігархічного капіталізму.

Освіта. Сьогодні усі інститути, які мали б забезпечувати формування громадянської свідомості, працюють не достатньо у цьому напрямі. Це передусім стосується сімейного виховання, середньої та вищої школи різних середовищ, з якими взаємодіє людина. Йдеться про реформування середньої школи, яка має забезпечити запровадження профільної освіти, що сприятиме якіснішому відбору вступників до вищої школи, а також закладе початок формування критично мислячих, громадсько-активних молодих людей, здатних в майбутньому бути відомими громадськими діячами та професійними політиками. Реформа вищої школи проводиться у межах реалізації принципів та стандартів Болонського процесу. Найбільш стратегічні напрями реформи поки що не реалізовані в Україні. Це передусім стосується таких напрямів, як: запровадження автономії університетів; узаконення конкурентнішого механізму державного фінансування ВНЗ, використання міжнародної системи оцінки якості діяльності ВНЗ або системи рейтингування.

Засоби масової інформації. Без вільних ЗМІ політична система не здатна забезпечити ефективне управління суспільством. Сутність вільних ЗМІ полягає у тому, що громадянське суспільство має право створювати власні теле- і радіоканали, пресу, видання, що функціонують не для обслуговування інтересів політичних і бізнесових кіл, а спрямовані на інформування масового споживача. Важливо у цьому плані закріпити юридичний статус громадського телебачення і радіомовлення, яке мало б управлятися громадською радою і було незалежним від політичного впливу.

Український менталітет. Характер нації є важливим фактором, адже громадянське суспільство складається саме з пересічних українців. Отже в українця не дуже розвинені такі риси характеру, як цілеспрямованість і рішучість. Він не любить ризикувати, живе за принципом «якось воно буде», довго зважує «за» і «проти», довго радиться і рішення приймає половинчasti. Це визначає його невміння, а може й небажання, йти в ногу з часом. Лінощі та недбалість. Ця якість в українців закріпилася ще з соціалізму. Та і оскільки праця в Україні дуже низько оцінюється, в українців зникла потреба добре працювати. Загалом Україні бракує ініціативних харизматичних особистостей, а ті, що є, зазвичай ідуть не в бізнесмени чи громадські діячі, а в чиновники. Позитивні риси, які українець може використати, це насамперед хазяйновитість, вміння упорядковувати, налагоджувати, відремонтувати. Українець – універсал. Він легко опанує декілька суміжних спеціальностей, у скрутних ситуаціях вміє знайти нестандартне рішення. Українцеві також притаманний здоровий прагматизм.

Демократична модель політичного управління може бути ефективною, коли в країні є розвинене громадянське суспільство. Своєю чергою, розвинене громадянське суспільство можливе лише у межах функціонування збалансованої моделі державної влади, належних законодавчих умов для реалізації громадських ініціатив, прозорий механізм розподілу фінансів для громадських організацій. В Україні рівень громадянського суспільства значно відстає від країн розвиненої політичної демократії, що зумовлено: різкою соціальною диференціацією; відсутністю належних законодавчих умов; поєднанням бізнесу та політики; загальнонаціональною пасивністю до проблем держави; невідповідністю системи вищої освіти стандартам Болонського процесу; відсутністю громадського телебачення та радіомовлення.